

Kunst zorgt voor subtiele invulling witte vlekken

De algehele sfeer en de inrichting van de nieuwe centrale wordt door interieurarchitect Ingrid Annokkee omschreven als: sereen, ingetogen. Enkele plekken mochten er uitspringen, zoals de pleinen, de jeugdvloer en de zogenoemde “witte vlekken” die door kunstenaars zijn ingevuld. Welke ideeën hadden die daarbij?

Voor architect Jo Coenen is het interieur van zijn gebouwen minstens zo belangrijk als het exterieur. Het maken van een bibliotheek begint van binnenuit, stelt hij, met het maken van ruimtes, plekken die intimiteit oproepen en die tegelijkertijd overzichtelijk zijn. Veel van het interieur van de nieuwe Amsterdamse centrale is dan ook ontworpen door het bureau van Coenen, of is vormgegeven in nauwe samenwerking met hem. Coenen heeft zelf de kasten vormgegeven. Hij hecht aan kwaliteit en heeft daarom gekozen voor hoogwaardige materialen, zoals hout.

Ook betrokken bij de inrichting was interieurarchitect Ingrid Annokkee van het Haagse Pole Productions. Zij heeft het masterplan ontworpen voor de delen die niet door Coenen zelf ingevuld zijn en bewaakte de afstemming van meubilair en accessoires, om eenzelfde sfeer te bewaren.

Witte vlekken

Annokkee: 'Omdat het gebouw zo groot is, leek het de opdrachtgevers een goed idee om, naast Jo Coenen, ook iemand anders invulling te laten geven aan het interieur. Eerst heb ik gezocht naar geschikte locaties, daar waar het gebouw vroeg om een extraatje of waar het ook in figuurlijke zin ruimte gaf, of waar de architect nog graag iets wilde zien. Dit resulteerde in een masterplan voor tien locaties waarvan er uiteindelijk vijf zijn overgebleven. Die zijn we de “witte vlekken” gaan noemen. Vervolgens heb ik met veel mensen van met name de bibliotheek gesproken, om een goed idee te krijgen van wat er allemaal speelt in de bibliotheekwereld. Welke ideeën leven er en wat verandert er de laatste jaren? Het verraste me te horen wat er allemaal te vinden is: tentoonstellingsruimtes, een theater, een restaurant, een kindertheater, een multimediaruimte, het hield gewoon niet op. Het was behoorlijk lastig om grip te krijgen op wat men precies wilde, welke sfeer men wilde en hoe dat te vertalen in beelden. Ik heb toen op basis van een aantal

steekwoorden een opdracht geformuleerd voor die “witte vlekken”. Per plek zijn kunstenaars en vormgevers geselecteerd door een kunstcommissie bestaande uit mensen van de bibliotheek, de gemeente en Coenen. Uiteindelijk zijn drie kunstenaars uitgenodigd: Martijn Sandberg voor de lift, Claudy Jongstra voor de entree en Neeltje ten Westenend voor de toiletten. Verder is NAT Architecten gevraagd op twee vloeren de zogeheten “dikke wanden” vorm te geven, waarin studie- en serviceruimtes zijn ondergebracht. Opvallend is dat zij de “witte vlekken” heel subtiel hebben ingevuld. Dat is volgens mij niet bewust gebeurt, daar heeft geen afstemming in plaatsgevonden.

De samenwerking met de bibliotheek verliep erg goed. Het viel mij op dat ze erg hechtten aan kwaliteit en schoonheid. Bij een onderwerp als *hufferproof* had Van Velzen een houding van: maak het nou maar heel mooi, dan ben ik ervan overtuigd dat het ook minder snel kapot gemaakt wordt. Zo'n gebreide wand in de openbare toiletten van Neeltje ten Westenend, dat je dat aandurft als opdrachtgever, of de viten wand van Claudy Jongstra, dat vind ik wel bijzonder.'

Martijn Sandberg

Lift als navigator door de collectie

Martijn Sandberg werkt vooral met teksten, waarbij inhoud en vorm nauw samengaan. De letters die hij gebruikt voor zijn teksten ontwerpt hij zelf, hij rekt ze uit of drukt ze in, zodat ze soms zo moeilijk te lezen zijn dat ze pas bij langdurige bestudering of van een wat grotere afstand te ontcijferen zijn. Hij heeft een kunsttoepassing ontworpen voor de schachtwanden van twee liften. Hij omschrijft het zelf als een typografisch dessin, dat zichtbaar is door de glazen wand van de liftcabine. Voor elke regel van het typografisch dessin selecteerde Sandberg een titel uit de collectie van ongeveer 600.000 beschikbare titels van boeken, films en muziek van de bibliotheek. Voor het schrift van de in totaal 343 gebruikte titels ontwierp hij een letter, een 'data-type', vergelijkbaar met de verticale streepjes van barcodes. Sandberg: 'Ik heb eerst een oriëntatieronde gedaan, waarbij ik heb gepraat met mensen van de bibliotheek en een rondleiding heb gekregen door de bibliotheek aan de Prinsengracht. We zijn bovenaan begonnen en na anderhalf uur hadden we pas anderhalve etage gedaan, omdat mijn oog bleef vallen op bepaalde titels. De bibliotheek is voor mij een plek waar je een reis kunt maken vooruit of achteruit door ons collectief geheugen. Vanuit die gedachte heb ik de opdracht benaderd. Het aspect van het bewaren, het conserveren van gegevens voor iedereen, openbaar, als een

'Maak het maar heel mooi, dan wordt het ook minder snel kapot gemaakt'

soort ark van onze cultuur, spreekt me erg aan. De bibliotheek gaat ook heel ver terug, is een verzameling waar je doorheen kunt zappen, een plaats waar alle verhalen door elkaar heen lopen. Met de lift navigeert de bezoeker als het ware door de collectie van de bibliotheek. Hij "scrollt" en "zappt" met de lift naar de afdelingen. De lift beweegt zich als een scanner langs het typografische dessin, dat wordt aangelicht door het blacklight dat op de boven- en onderkant van de liften is aangebracht. De titels vormen samen de teksten, de "content" van het typosessin. Tijdens de op en neergaande beweging van de lift speelt zich op de schachtwand een filmische vertelling af. Een reis in het donker langs een oneindig verhaal. Een associatief verhaal, bestaande uit de titels uit de collectie, dat commentaar levert op de bibliotheek, op kunst en op zichzelf, een reis door het collectief geheugen, van de donkere krochten naar het licht en terug, maar ook door het geheugen van het individu. De inhoud van de boeken deed er voor mij niet toe, het ging me om de titels, die moest ik kunnen gebruiken in mijn verhaal. Soms speelde mijn persoonlijke voorkeur en belangstelling een rol. Zo wilde ik *Im Westen nichts neues* combineren met *Westkunst*, de catalogus van een tentoonstelling die ik ooit heb bezocht en toen indruk op me heeft gemaakt. Mijn uitgangspunt was echter alleen titels te gebruiken uit de OBA-collectie en aangezien dit boek daarin niet aanwezig was, heb ik gevraagd of ze het alsnog konden aanschaffen. Zo heb ik dus via mijn werk ook invloed gehad op de collectie.'

Simpel en flexibel

Annokke heeft zelf invulling gegeven aan de multimedia-vloer. 'Als ik voor mezelf een lijst met steekwoorden had moeten formuleren, dan hadden er termen op gestaan als:

Neeltje ten Westenend

hightech, modern, efficiënt, op de toekomst gericht. De ontwikkelingen op het gebied van multimedia gaan zo snel dat we een zo flexibel mogelijke inrichting wilden: hoe minder, hoe beter. We hebben een vloer ontworpen waarin gaten geperforeerd zijn, die je volgens diverse patronen kunt rangschikken. In de vloer zit de techniek en de bedrading en in de gaten kun je, al naar gelang je wensen, kolommen plaatsen waaraan nu bijvoorbeeld tachtig iMac's bevestigd zijn. Verder wilden we de vloer zo simpel mogelijk houden, zonder allerlei hoekjes voor verschillende muzieksoorten. Het moest een soort landschap worden, bestaande uit ronde objecten waar

op je kunt zitten, met daartussen de iMac's. Door het simpel te houden, kun je met licht en muziek verschillende sferen creëren en is er een grote mate van flexibiliteit. We moesten bijvoorbeeld nog 60.000 cd's op die vloer kwijt, maar die zullen waarschijnlijk vroeg of laat uit de bibliotheek verdwijnen. Als je die in een bak neerzet waarop je van bovenaf kunt neerkijken, dan staat de hele vloer vol. In die ruimte waren echter ook wanden nodig, want er moest een filmzaaltje in komen en een aparte ruimte voor de jeugd, voor pop, dus toen ontstond het idee om die wanden te laten bestaan uit kasten met die 60.000 cd-dosjes.'

Openbaarheid en intimiteit

Neeltje ten Westenend heeft de toiletruimte vormgegeven. Het was haar eerste grote opdracht nadat ze een jaar eerder was afgestudeerd aan de Design Academy. Ten Westenend: 'In mijn werk speelt de spanning tussen openbaarheid en intimiteit een belangrijke rol. Mijn ontwerp gaat uit van het gegeven dat je in drie stappen via verschillende ruimtes van openbaar naar heel intiem gaat: eerst die grote bibliotheek, dan laat je je jas achter in een tussenruimte waar de garderobes zijn en vervolgens betreed je de kleine, intieme ruimte van het toilet. Ten Westenend, die ook een mode-opleiding volgde: 'Je zou het gebouw kunnen zien als je jas, de hele toiletruimte als je trui en het toilet als je ondergoed.' In haar ontwerp gebruikt ze materialen die door middel van gedeeltelijke transparantie de spanning tussen het openbare karakter van de toiletten en de persoonlijke intimiteit benadrukken. Bij binnenkomst van de toiletverdieping valt de

Ambachtelijkheid en contemplatie

Claudy Jongstra maakt kunstwerken van vilt. Ze heeft zelf een methode ontwikkeld om vilt te maken, waarbij ze wol, zijde en andere materialen combineert, waarmee ze een spel van kleur, licht, schaduw, tactiliteit, open en gesloten structuren weet te bereiken. Zij heeft een eigen kudde schapen, waarvan ze de vacht met door haarzelf ontwikkelde procédés en machines verwerkt tot verschillende materialen. Jongstra's werk voor de bibliotheek bestaat uit een grote vilten achterwand van zo'n 130 m² bij de entree achter de balie en een werk voor een zijwand die naar beneden voert. Jongstra: 'Het bestaat uit parelmoerwit zijden vilt met een bepaald grafisch patroon. De briefing van Jo Coenen was: de lokatie van de bibliotheek is de vroegere haven van waaruit de VOC vertrok. Daarop heb ik voortgeborduurd. We zijn ons gaan verdiepen in handwerk- en knooptechnieken uit die tijd. Omdat wij een heel ambachtelijk product hebben en het ook belangrijk vinden dat die ambachtelijkheid zichtbaar is, wilden we die oude techniek gebruiken. We ontdekten een arbeidsintensieve zeventiende-eeuwse knooptechniek, de *qui pure*, en die hebben we als het ware geherinterpreteerd en op diverse manieren toegepast, van heel verfijnd tot opgeblazen. Dat is zichtbaar als grafische banen in de vilten wand. Ik heb ook voor deze techniek gekozen, omdat je die lijnen in de vilten wand bijna kunt

zien als een handschrift, als iets dat geschreven is, wat heel goed aansluit bij de bibliotheek. De kleur van die knopen is *wouw*, ofwel *Reseda luteola*, een plantaardige kleurstof, gemaakt door de plantaardige ververij *Tinctoria*. Die kleur is van een ongelooflijke rijkdom waar je de ambachtelijkheid aan afziet. De zijwand die naar beneden leidt, is heel tactiel en daar mógen mensen ook aanzitten, dus die moest van een heel duurzame kwaliteit zijn. Bij ons onderzoek bleek dat de *qui pure*-knoop eigenlijk bestaat uit een knoop en een soort zijlijnen. Dat zou je als symbool kunnen zien voor de bibliotheek als knooppunt in de stad, waar mensen elkaar ontmoeten. Deze knooptechniek verbindt ik ook met contemplatie: als je met dat knooppwerk bezig bent, is dat bijna meditatie. Dat zijn ook begrippen die ik verbind met de bibliotheek: een moment van stilte en rust in een verder hectische omgeving. Ik hoop dat mensen de tijd nemen om van dichtbij goed naar de wanden te kijken en de schoonheid en ambachtelijkheid ervan te zien. De keuze van de gemeente voor zo'n ongelooflijk arbeidsintensief werk is, denk ik, ook een signaal waarmee men zich uitspreekt voor het belang van aandacht en verstillend en bezinning. Daar staat een bibliotheek voor mij ook voor.

De samenwerking met de bibliotheek en met Coenen verliep heel goed. Hij zat er niet bovenop, maar gaf ons veel vrijheid om onze "witte vlek" in te vullen. Wat me opviel, was zijn

scheidingswand tussen het garderobedeel en de toiletten op, bestaande uit twee handgeknoopte panelen van wit scheepstouw.' Net als Jongstra koos Ten Westenend hiermee voor een verwijzing naar de geschiedenis van de plek. 'De wanden zijn uitgevoerd bij scheepstuigerij De Schieman in Den Helder, een van de weinige bedrijven die het traditionele ambacht van touwknopen nog beheersen. Door de knooptechniek en de dikte van het touw ontstaan er mazen die de scheidingswand, recht van voren gezien, deels transparant maken. Ik heb gekozen voor een heldere vormgeving van de toiletruimte zelf, met aandacht voor materiaal en detail. De wc-hokjes hebben wanden en deuren, gemaakt van glas met lichtdoorlatende folies, waardoor de illusie ontstaat dat ze enigszins doorzichtig zijn. De verlichting die in de zijwanden is verwerkt zorgt techter voor voldoende privacy. In het glas van de achterwand is door middel van een zandstraaltechniek een kantpatroon aangebracht, dat zijdelings door ledlampjes wordt aangeliicht. Daarmee wilde ik het gevoel van intimiteit versterken door te verwijzen naar de huiselijkheid die bijvoorbeeld is terug te vinden in ouderwetse gekantkloste gordijntjes zoals je die wel bij oma voor het raam zag hangen. Ik streef er in mijn werk naar om een verhalende laag aan de gebruikte materialen toe te voegen.'

Meer informatie: www.neeltjetenwestenend.nl, www.claudyjongstra.com, www.msandberg.nl, www.poleproductions.nl

Tekst: Bart Janssen. Foto's: Gerrit Serné. Illustratie: Ingrid Annokke

Claudy Jongstra

grote aandacht voor kwaliteit, duurzame en mooie materialen, zoals een heel mooie houten vloer. Sober in de zin van niet te veel tierelantijnen, maar wel gebruikmakend van mooi materiaal om een gevoel van allure te scheppen. Dat sluit wel aan bij onze visie op de belangrijke waarde van ambachtelijkheid en het gebruik van hoogwaardige materialen. Wij zoeken in ons werk naar verstillend en contemplatie in deze tijd. Daarom sprak deze opdracht me ook zo aan, omdat de bibliotheek voor ons vooral dat soort begrippen vertegenwoordigt. Ik vind de bibliotheek heerlijk, de stilte en de mensen die er zich verliezen in een andere wereld.'

De geur van papier

Het was er altijd druk op het stukje Prinsengracht bij de Openbare Bibliotheek. Vooral veel fietsen moesten er een plaatsje vinden tussen woonboten, bomen, amsterdammertjes en auto's. Veel gerinkel van zware sloten. Binnen zaten de vaste klanten warm en droog hun krantje te lezen en een kopje koffie te drinken, terwijl studenten en scholieren, ouderen en vrouwen in en uit liepen met hun wekelijks portie leesvoer. Dat behoort tot het verleden. De OB is verdwenen uit de binnenstad.

De buurt naast het Centraal Station, hoewel nu nog een grote, onherbergzame bouwput, zal te zijner tijd een florissante boulevard zijn, makkelijk bereikbaar met openbaar vervoer en fiets, op een strategische positie tussen de nieuwe en de oude eilanden. Eindelijk zal Amsterdam aan de IJ-oeveren echt de allure van een grote stad gaan vertonen. En hoewel ik dat toejuich, gaat het me tegelijk toch een beetje aan het hart. De Amsterdamse binnenstad is een van de weinige binnensteden ter wereld waar intensief wordt gewoond. Uit alle huizen langs de grachten stralen 's avonds de lichten. Het Amsterdamse stadshart is niet blind en doof, is geen kantoorwoestenis met haastige beursmannen, maar een levend en kloppend hart, waar verschillende soorten mensen wonen en werken en boodschappen doen. In de voorzieningen is dat minder en minder te merken. De straatjes in mijn buurt (de 9 straatjes) waar veel winkeltjes waren voor daagse boodschappen (drogist, poelier, slager, visboer) zijn getroffen door de sprinkhanenplaag van lunchcafés. In elk winkeltje dat te huur komt, vestigt zich een veredelde broodjeszaak. Of een boetiekje met onverkoopbare kleding in veel te kleine maten. En overal terrassen die zomer en winter, regen of zon, bezet worden door mensen van wie ik me altijd afvraag waar ze de tijd vandaan halen om op een terras te zitten. Moet er niet worden gewerkt? Gestudeerd?

De aanwezigheid van de Openbare Bibliotheek zorgde ervoor dat mijn buurt nog net niet helemaal een toeristische attractie, een poppenhuis, een etalage werd. Gewone Amsterdammers kwamen er hun boeken ruilen en deden dan meteen een boodschapje. Die gewone Amsterdammers met hun gewone afgetrapte fietsen worden ingeruild voor toeristen zonder fietsbewijs op hun levensgevaarlijke macbikes. Ik begrijp het wel: nieuwe tijden vragen om nieuwe bibliotheken, paleizen voor de informatievoorziening, waarin je soepeltjes van het oude papier naar de elektronische snelweg switcht. Er wordt veel gewonnen: licht, lucht en ruimte. Alles modern, alles flitsend, de biebt moet met zijn tijd mee. Maar er gaat ook iets verloren: de romantiek van het vertrouwde. De geur van papier.

Nelleke Noordervliet